

Analiz: S-400 Alımıyla Birlikte ABD ve Türkiye Arasındaki Süreçte Neler Yaşandı?

S-400 Alımı ve Türkiye - ABD Arasında Yaşananlar

Verda ŞENSOY

Stajyer, TASAM

Uluslararası kamuoyu tarafından da yakından takip edildiği üzere; Türkiye'nin Rusya'dan S-400 Hava Savunma Sistemi'ni satın alması, bir federal yasa olan CAATSA (Countering America's Adversaries Through Sanctions Act; Amerika'nın Düşmanlarına Karşı Yaptırım Yasasıyla Mücadele) Kanunu'nun 231. maddesinde yer alan yaptırım tehditleri ile karşı karşıya kalmasına sebep olmuştur. 2017 yılında ABD'de yürürlüğe giren CAATSA Kanunu'nun amacı öngördüğü yaptırımlar aracılığı ile hasımlarına karşı korunmayı sağlamaktır. Türkiye'nin de engeline takıldığı 231. madde; Rusya Federasyonu'nun savunma ve istihbarat sektörleriyle **önemli iş** yapan kişi ve kurumlara yaptırımlar uygulanacağıdır. İlk olarak üzerinde durulması gereken nokta ise yaptırımın uygulanmasının koşulu olarak gösterilen **"önemlilik"** şartını S-400 HSS'nin taşıyıp taşımadığıdır. Kanunda "önemli iş" kavramının tanımı yapılmamıştır fakat yakın bir tarihte aynı sebepten uygulanmış olan bir yaptırım örneği mevcuttur. Çin'in Rusya'dan S-400 HSS'ni satın alması neticesinde Çin'e ait Donanım Geliştirme Dairesi'ne ve başkanı Li Shangfu'ya yönelik ABD'de ihracat lisansına başvurmaktan ve ABD finansal sistemini kullanmaktan men etme kararı alınmıştır. Bu karar S-400 HSS'nin Çin bağlamında satın alınmasının "önemli iş" kavramı kapsamına girdiğini göstermektedir.

Kanunun amacı doğrultusunda ilerlendiğinde CAATSA kanunu hasımlara karşı caydırıcı bir tedbir olmakla birlikte tek amacı bu değildir. Bu kanun aynı zamanda, kendi devlet başkanlarının yetkisini kısıtlayarak ona karşı bir önlem alma çabasıdır. Bu gayeler kanunun tatbik edilmesi konusundaki ısrarları da açıklar niteliktedir. Türkiye'nin hava savunma sistemini Rusya'dan satın almasındaki en önemli gerekçe ise "Uzun Menzilli Bölge Hava ve Füze Savunma Sistemi (T-LORAMIDS)" ihalesindeki yaşanan sorunlar olarak gösterilebilir.

Türkiye S-400 HSS'ni Rusya'dan almaya karar vermeden önce yurtdışı hazır alıma dayalı tedarik usulü ile hava savunma sistemi ihtiyacını karşılamak istemiştir. Bu ihaleye Çin, ABD, Rusya, İtalya ve Fransa katılmıştır. Teklifler arasında en makul olan Çin'in teklifi olmuştur. Fakat bu teklif Türkiye'nin savunma sistemi konusunda isteklerini yeterince karşılamamıştır. Bu sebeple Türkiye, ek süre vererek diğer ülkelerin tekliflerini yineleyebileceğini ilan etmiştir. Sonraki süreçte yapılan görüşmeler sonuçsuz kalmıştır. En nihayetinde Türkiye ihale kararını iptal etmiş ve Rusya ile görüşmelere başlamıştır. Sürece gereken önemin ilgili ülkeler tarafından gösterilmemesi Türkiye'yi Rusya'yla bir araya getiren etkenler birisi olarak gösterilebilir. Bununla birlikte Türkiye stratejik konumunun kullanılması gibi gerekli olan tüm sorumluluklarını, NATO müttefiki ülkeler için üstlendiği hâlde ihale süreci devam ederken gerçekleşen Türkiye'nin güvenliği için ABD, Hollanda ve Almanya tarafından Türkiye'ye konuşlandırılmış olan Patriot sistemlerinin geri çekilmesi de Türkiye'yi hava savunma sistemi edinme konusunda zorunlu hâle getirmiştir. Sayılan sebeplerin sonucu olarak da Türkiye, S-400 HSS'ni satın almaya karar vermiştir. Sonuç aşaması Türkiye'nin kararı olsa da gelişme aşaması Türkiye'nin menfi şekilde etkileneyeceği şekilde gerçekleşmiştir. ABD Senatosunun Türkiye'nin haklılık paylarını göz önünde tutarak, bu süreci ikili ilişkilere en az zarar verecek şekilde bir sonuca bağlayacağı düşünülmektedir.

İhtimaller Üzerinden

Türkiye hükümeti ve tüm dünya “*ABD Türkiye'ye ne tür yaptırımlar uygulayabilir?*” sorusunu merak etmektedir. Bu soru farklı ihtimaller üzerinden düşünülerek cevaplandırılabilir. İlk ihtimal olarak girişte de bahsedildiği gibi Türkiye ile benzer sebepten Çin'e uygulanmış bir yaptırım mevcuttur. Bu yaptırımın içeriği Çin'deki satın almayla ilgili kurumların ABD'de ihracat lisansına başvurmadan ve ABD finansal sistemini kullanmaktan men etmesini içermekteydi. Türkiye-ABD ilişkileri de göz önünde bulundurularak bu ihtimal üzerinde düşünüldüğünde; 20,7 milyar dolar olan ABD-Türkiye ticaret hacminin 3,1 milyar dolarlık kısmını askeri harcamalar oluşturmaktadır. Türkiye Ticaret Bakanı Ruhsan Pekcan'ın açıklamasına göre ABD ile hedeflenen ticaret hacmi ise 75 milyar dolardır. Bunun anlamı ise ABD ile olan ticari ilişkilerin uzun vadede iyi tutulmak istendiğidir. ABD'nin de ticari anlamda isteğinin aynı doğrultuda olduğunu söylemek mümkündür. Buna rağmen ticari ilişkilerin yanı sıra ikili arasındaki askeri anlaşmazlıklar, İran yaptırımları, terör örgütü PKK'nın Suriye kolu olan YPG'ye yapılan ABD yardımları ve FETÖ elebaşı Fetullah Gülen'in iadesinin yapılmaması gibi hususlar nedeniyle gergin bir ilişki de süregelmektedir. Her ne kadar ABD Başkanı Donald Trump açıklamalarında Türkiye ile ilişkilerin iyi olduğunu, yaptırım uygulamayı düşünmediğini ifade etse de bu gerginlik Amerikan Senatosunca farklı şekilde yorumlanmaktadır. Durumların ortak sonucu olarak ise Türkiye için de Çin ile aynı yaptırımlar uygulanabileceği

gibi döviz üzerinden işlem yapılmasının yasaklanması, uluslararası mali kuruluşlardan kredi verilmemesi gibi benzer mali yönü ağır gelecek yaptırımlar uygulanması söz konusu olabilir. Bu tür yaptırımlar Türkiye'nin ticaret hacminin tahmin edilen düzeye gelmesinde büyük bir engel olacaktır.

İkinci ihtimal ise yakın geçmişte ABD ile yaşanmış olan Rahip Brunson krizi ve sonucunda Türkiye'ye uygulanan yaptırımlar üzerinden düşünülmesidir. Rahip Brunson krizinde iki ülke arasında gergin bir süreç yaşanmış olmasına karşın yaptırımlar ilişkileri yıpratıcı nitelikte olmamıştır. İçişleri ve Adalet Bakanlarının ABD'ye gitmesinin yasaklanması gibi Türkiye için zor sonuçlar doğurmayacak yaptırımlar uygulanmıştır. ABD Başkanı Trump ve Senatonun açıklamaları göz önünde tutulduğunda benzer bir yaptırımın uygulanması ihtimali daha yüksek görünmektedir. Diğer bir ihtimal üzerinde ise ABD Başkanı Trump'ın iyimser açıklamaları üzerinden düşünülmektedir. Yaptırım uygulanmaması bu iyimserliğin sonucudur. Yaptırım uygulanmaması için ABD Başkanı Trump'ın yasada yer alan usule uygun olarak hareket etmesi, yaptırımlardan muafiyet kararı vermesi gerekmektedir. Bu kararı verebilmesi için Kongre'nin ilgili komisyonuna yaptırımlardan muafiyet tanınmanın ülke için hayati önem taşıdığını anlatması ve ispatlaması gerekir. 231. maddeden farklı olarak kanunun bir diğer maddesinde ise daha kolay bir çözüm sunulmaktadır. 236. madde milli güvenlik çıkarlarına uygunluk durumunda Başkan Trump'a bu muafiyeti sağlayabilme yetkisi vermiştir. Bunun anlamı yaptırımın uygulanmasının, ABD güvenliğinin fonksiyonlarına bir tehdit teşkil etmesi hâlinde Başkan tarafından yaptırım kararı durdurulabilecektir. Fakat Başkan'ın yetkisini kullanması sonuç almak için yetmemekte, aynı zamanda Kongre'nin onayı gerektiğinden Türkiye için uygulanabilir bir madde olup olmadığı muallaktır.

Başlanılan Süreç

Başkan Trump ve ABD Senatosu bazı konularda görüş ayrılığı içerisinde olsalar da hemfikir oldukları Türkiye'nin S-400 HSS'ne ve F-35 savaş uçaklarına aynı anda sahip olamayacağı fikri vardır. Bu doğrultuda ABD Savunma Bakanlığı, Türkiye'nin F-35 savaş uçaklarının üretim ortaklığından çıkarılacağını açıklamıştır. Bu durum Türkiye'nin 1,5 milyar dolarlık yaptığı harcamanın ve bu üretimden elde edeceği 9 milyar dolarlık iş hacminin kaybı anlamına gelmektedir. ABD'nin bu durumla ilgili kaygısı ise S-400 HSS aracılığıyla Rusya'nın F-35 savaş uçaklarının zafiyetinin tespit etmesi ve aleyhe olarak kullanmasıdır. Türkiye böyle bir riskin olmadığını defaten çeşitli açıklamalarda izah etse de ABD bu durumu güvenlik tehdidi olarak görmektedir. F-35 savaş uçakları Türkiye için sadece silahlı kuvvetler olarak değil, ekonomik anlamda da çok büyük bir öneme sahiptir. Sürecin Türkiye aleyhine sonuçlanması

halinde ekonomide yaşanılacak zafiyet büyük olacaktır. ABD ile imzalanan anlaşmada uluslararası mahkemelere başvurma imkânından feragat edildiği ve ABD'ye tek taraflı tasarruf yetkisi verildiği için durumla ilgili olarak Türkiye'nin ABD ile müzakere yapmaktan başka bir çözüm yolu kalmamaktadır. Bu sebeple müzakerelere devam edilmekte, yaptırımların farkındalığında başlanılan bu süreç en az hasarla atlatılmaya çalışılmaktadır.

Sonuç

Türkiye'nin Rusya ile anlaşma yapacağına ilan edilmesine müteakip, ABD Türkiye'ye indirimli olarak Patriot HSS vermeyi teklif olarak sunmuştur. Fakat Türkiye gecikmiş bu teklifi kabul etmemiştir. T-LORAMIDS sürecinde çıkmış olan ihale, sunulan teklifler, kabul edilmeyen makul istekler, ek süre verilmesi, ihalenin iptali vb. yaşanmış en nihayetinde Türkiye'yi Rusya ile masaya oturmaya yönlendirmiştir. Riskler, tehditler, maliyetler hesaplandığında bunun doğru bir adım olmadığı söylenebilir. Her şeye rağmen Türkiye'nin hava savunma sistemleri konusunda kaybedecek zamanı yoktur. Bu sebeple S-400 HSS alımının atılması gereken bir adım olduğu ortadadır. Fakat Türkiye için farkındalığın önlemleri de beraberinde getirmiş olması hayati öneme haizdir. İleriki aşamalarda Türkiye'nin uluslararası konumunun menfi şekilde etkilenmemesi için yapılacaklar açısından sürecin yeni başladığı söylenebilir.

Kaynaklar

- <https://www.amerikaninsesi.com/a/turkiyeyi-s400-alimindan-sonra-neler-bekliyor/4996208.html>
- <https://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-48365138>
- <https://www.dw.com/tr/abdden-rusya-ve-%C3%A7ine-yapt%C4%B1r%C4%B1m-karar%C4%B1/a-45587635>
- <https://tr.euronews.com/2019/06/19/abd-den-kuzey-kore-ye-yardim-ettigi-iddiasıyla-rus-finans-kurumuna-yaptirim>
- <https://www.bagimsizhavacilar.com/abdinin-turkiyeyi-tehdit-ettigi-caatsa-yaptirimlari-nedir-neleri-kapsiyor/>
- <https://tr.euronews.com/2019/07/19/trump-turkiyeye-karsi-yaptirimlari-engelleyebilir-mi>
- <https://tr.euronews.com/2019/07/19/abd-senatosuna-turkiyeye-yaptirim-uygulanmasi-icin-yeni-onerge-sunuldu>
- <https://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-49006630>
- <https://tr.euronews.com/2019/07/25/abd-kongresi-s-400-satin-alan-turkiye-ile-ilgili-ne-yapacagimizdan-emin-degiliz>
- <https://gercekgazetesi.net/karsi-manset/bir-insan-iyi-polis-kotu-polis-oyununu-kac-defa-yutar>
- <https://www.sozcu.com.tr/2019/gundem/abdinin-f-35-kararıyla-turkiye-uretilen-her-f-35in-yuzde-6sini-kaybetti-5234819/>
- <https://www.gazeteduvar.com.tr/dunya/2019/07/17/pentagon-turkiye-f-35-programindan-cikarildi/>
- <https://www.independentturkish.com/node/23751/d%C3%BCnya/reuters-t%C3%BCrkiye-rusya%E2%80%99yla-f%C3%BCze-anla%C5%9Fmas%C4%B1nda-yapt%C4%B1r%C4%B1mlardan-ka%C3%A7%C4%B1nmak-%C3%A7in-trump%E2%80%99>